
УДК 321:323 (477):329:351.746

О. О. Гринкевич

*магістр політології
(Україна, Київ)*

**ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНІ ГРУПИ:
ФОРМУВАННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ, АНІГЛЯЦІЯ ТА ЇХ
РОЛЬ У СПРАВАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ**

Автор аналізує вплив квазіполітичних угруповань на зовнішньополітичну безпеку країни, дає їм назву – економіко-політичні групи (ЕПГ). Розглянуті питання інформаційного протистояння; інформаційно-аналітичного забезпечення діючої влади в країні. Описані основні періоди становлення економіко-політичних груп України. Показана слабкість влади президента В. Януковича і причини її слабкості. Показана важливість інформаційного складника забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. При аналізі характеру впливів з боку конгломерату, економіко-політичних груп українського суспільства на політичне життя та національну безпеку країни виявлений негативний їх характер. На прикладі руйнування ЕПГ «родини» президента доводиться неминучість і необхідність переходу від квазіполітичного характеру розвитку суспільства до нормальної системи узгодження соціально-політичних інтересів основних соціальних груп країни.

Ключові слова: економіко-політичні групи, інформаційно-аналітичне забезпечення влади, основні періоди становлення ЕПГ, впливи з боку ЕПГ на держави і

її нацбезпеку, «родина Януковича», інформаційна складова забезпечення нацбезпеки.

У статті мова йтиметься про специфічний феномен суспільно-політичного життя в порівняно новостворених країнах транзитивного розвитку, а саме – про економіко-політичні групи (ЕПГ). Означені новоутворення визначали головне як у внутрішній, так і зовнішній політиці пострадянських країн, а також суттєво впливали на стан національної безпеки останніх.

Глибокі за своєю суттю революційні перетворення, що почали відбуватися на пострадянських і конкретно – на українських теренах, повинні були забезпечити повернення суспільно-політичного життя до стандартів і норм розвинених країн світу. Але реальні процеси розгортались у значно інших умовах. Одна з найсуттєвіших відмінностей, на наш погляд, полягала в тому, що в перші роки розвитку державності характер політичних течій і їх головні напрямки визначалися вирішальними впливами з боку ЕПГ.

Якщо складання нової політичної системи суспільства потребувало надто значного часу, то ЕПГ сформувалися (з історичної точки зору) майже миттєво. Перерозподіл того, що раніше називалося загальнонародною (або державною) власністю, відбувся так стрімко, що, на наш погляд, є підстави стверджувати про, умовно кажучи, «нульовий» період часу ще в межах колишнього Союзу, де певні сили намічали цей перерозподіл.

Великі й дуже великі капітали в Україні з власними інтересами, що вимагали відповідних політичних рішень, виникли задовго до того, як у країні сформувалися політичні сили, які б були спроможні артикулювати, інтегрувати та узгоджувати дійсні соціально-політичні інтереси українського суспільства.

З огляду на цю своєрідність розвитку країни, за доцільне було б вважати економіко-політичними групами ті суспільні угруповання, що базуються на великих капіталах та активах і мають змогу: визначати або брати участь у формуванні важливих політико-управлінських рішень, впливати на міжнародну позицію країни щодо її національної безпеки, генерувати процеси вироблення та реалізацію внутрішньополітичної й зовнішньоекономічної політики держави.

Ще в минулому році ми вказували, що «...в роки докорінної трансформації соціально-політичного устрою країни економічні структури виникали раніше й саме вони визначали, якими мають бути політичні структури. ...Водночас, переважна більшість квазігромадських структур розвивались і функціонували за рахунок уже сформованих економічних структур (угруповань). Відповідно, саме ці економічні утворення набули дуже вагомій сили в питаннях визначення курсу розвитку країни...» [1, с. 199].

У міру реалізації феномену ЕПГ (а це теж потребувало певного часу) вимальовувалася структура його побудови. Більш-менш розвинена ЕПГ складається з таких підрозділів: господарчі (економічні) структури; складники, що забезпечували контроль і проведення фінансових потоків (банки); приватні безпекові структури, які нині в деяких з ЕПГ розвинулися до рівня приватних армій; структури медіа- та інформаційного забезпечення (ведення інформаційних операцій); юридичні підрозділи, адвокати та ланцюги неформальної взаємодії з правоохоронними органами; налагоджені лінії взаємодії з місцевими та центральними органами влади; офшорні компоненти та зв'язки з бізнесом і державними структурами розвинених країн Заходу (а іноді –РФ).

0-й (нульовий) період

Є сенс говорити про так званий нульовий період підготовки до появи феномену, що розглядається. Дійсно, дуже стрімкий характер появи економічних структур на базі загальнонародної (державної) власності найшвидше був обумовлений тим, що ще в надрах радянського ладу певні сили дійшли думки про те, що є необхідність (з їх точки зору) забезпечити механізми передачі у спадщину своїм нащадкам тих частин державної власності, якими вони насправді розпоряджалися на завершальному періоді існування Радянського Союзу.

Умовно кажучи, «другі» секретарі, радянські та профспілкові бюрократи готували своє реальне відокремлення від народу на підґрунті володіння великими шматками державної власності. Широкий розмах характерних для того часу контактів із Заходом, переродження під інформаційним впливом і впливом спеціальних операцій західних спецслужб значного кола радянських представників у закордонних організаціях і родинях номенклатури слугувало базою того кадрового потенціалу, який готувався до перехоплення влади та власності.

Відчуваючи серйозні кардинальні зміни в суспільному житті, готували своїх «одноплемінників» представники «богообраної нації». У засобах масової інформації повідомлялося, що в прибалтійських республіках останніми роками існування СРСР проводилися специфічні семінари, на яких емісарами із-за кордону описувалися майбутні зміни в суспільному ладі, поширювався досвід роботи за ринкових умов, надавались інші рекомендації, серед яких були поради брати якомога більші кредити, які потім не потрібно буде повертати.

Таким чином, далеко не для всіх мешканців союзу переміна після 1991 року виявилися неочікуваними. Деяка частина осіб опинилась «у необхідному місці, у необхідний

час» і саме вони отримали найпривабливіші шматки колишньої державної власності, яка задовго до часу офіційних аукціонів була «розписаною» на них.

1991-й - середина 90-х років

1991 року закінчився період, який у радянській історії назвали «перестройкою» (велика перебудова). Закінчився він руйнацією другої наддержави світу та виникненням на її теренах понад півтора десятків нових країн. Країни, серед них і Україна, орієнтувалися на ринкову економіку та демократичний розвиток. У будь-якому випадку, про це проголошувалося в офіційній пропаганді та різноманітних ЗМІ.

Розподіл власності здійснювався як приватизація, у якій начебто брали рівну участь усі мешканці країни. У нових країнах, що виникли на теренах колишнього союзу, раптово з'явилися великі приватні господарчі комплекси зі своїми особистими інтересами, які могли бути реалізованими тільки через посередництво існуючої влади.

Кінець 90-х – початок 2000 років

Боротьба ЕПГ за легітимацію та унормування власних інтересів отримала офіційне визнання в Указі Президента України «Про фінансово-промислові групи в Україні [2]. Доля цього документа виявилася не дуже вдалою, спочатку його ветоувала ВР України, а вже 02.03.95р. він втратив чинність. За евфемізмом ФПГ того часу ховався етап становлення феномену, який ми пропонуємо називати ЕПГ.

Взагалі ж в одній статті описати й дати дефініції щодо всіх моментів формування, становлення та завершення періоду існування такого квазісуспільного явища, як ЕПГ – не уявляється можливим. Головну увагу ми приділимо етапу завершення (руйнування, анігіляції) цього феномену.

2000-ні роки

Друге десятиліття ХХІ століття характеризується зростаючим впливом з боку капіталів (що постійно

збільшуються в розмірах) і фінансових потоків (що доволі часто перевершують мільярдні рахунки), а також усе міцніючих неформальних зв'язків між ЕПГ та владою. Багато що з характерних для того періоду процесів і явищ стало предметом наукового і публіцистичного аналізу, але, як звичайно, їх розгляд вівся з позицій класичного політологічного аналізу як таких, що відбуваються у сталій політичній системі або з використанням понять і залежностей, характерних для аналізу груп тиску в нормальних умовах політичного життя. Українська ж специфіка формування та становлення ЕПГ майже не розглядалася.

Відаючи належне нашим попередникам, у працях, статтях, дослідженнях таких науковців віддзеркалені найважливіші риси процесів транзитивного перетворення українського суспільства, серед них: О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеєва [3], В.П. Горбулін, А.Б. Качинський [4], Г.Ю. Дарнопих [5], М. Зверяков [6], С.В. Дрьомов, Ю.Г. Кальниш, Д.Б. Клименко, Г.О. Усатий, Л. М. Усаченко [7], В. Лановий [8], В.С. Абизов, В.Г. Кремень [9], С.О. Телешун, І. Рейтерович [10], Г.О. Коржов [12] та багато інших – усе ж таки залишаємо для себе розгляд усіх соціально-політичних процесів під кутом впливу на них з боку ЕПГ та ролі останніх у справі забезпечення національної безпеки української держави та суспільства.

2010-2014-ті роки

Найхарактернішим з точки зору викриття всіх недоліків квазіполітичного характеру державної владної побудови виявився останній період існування в Україні ЕПГ. Друга спроба олігархічного об'єднання, зорієнтованого на В.Ф. Януковича, завершилася проміжним успіхом – посіданням останнім президентської посади 2010 року.

Саме завоювання президентської посади обумовило бурхливий розвиток утворення, що до 2012 р. отримало загальноновизнану назву «родина Януковича», під якою розумілися сам В.Ф., два його сини і група наближених до нього бюрократів (чиновників найвищого рангу) та мільйонерів. Входили в це коло й відставлений прем'єр М. Азаров, і генпрокурор В. Пшонка, і дехто ще, але в цілому, небагато осіб...

Ще до моменту офіційної інавгурації нового президента почалась «навала донецьких» на Київ та інші регіони країни. Саме з 2010 року набуває розмаху напівкримінальний характер рейдерства.

Один з найуспішніших організаторів і юридичних покровителів рейдерських захоплень того часу А. Портнов став стрімко просуватися службовими сходами, став радником президента, а останніми роками керування В. Януковича – навіть першим заступником голови Адміністрації президента. Зрозуміло, що попередній «бойовий» досвід А. Портнова відбився на діях усіх виконавчих структур, що працювали на «родину».

ЕПГ «родина Януковича» отримав президентську владу, а потім і більшість у Верховній Раді на виборах у жовтні 2012 р. Керівники ЕПГ «родини» увірували, що демократичний характер виборчих процедур гарантує їм перебування при владі не менш ніж найближчі (п'ять, а можливо і десять) років. «Донецький» досвід, запаморочення від перших «успіхів» у «завоюванні» країни стали підґрунтям для силових зусиль з так званих реформ, що проводилися брутально, з ламанням усіх, хто сперечався, «через коліно».

Погано були сприйняті суспільством розпочаті за часи президентства В. Януковича реформи: податкова, пенсійна, медична та інші, що торкалися великих мас людей, але з'являлися неочікувано, без широкого обговорення в

суспільстві. Вони викликали неприйняття в людей, масові протести і, у кращому випадку, на швидкоруч корегувалися тимчасовими «латками» в законодавстві, а ні крихти не додаючи авторитету владі.

У країні поступово формувався слабо авторитарний політичний режим, що втрачав не тільки власну електоральну підтримку (невиконання президентом своїх передвиборних обіцянок жителям східних і південно-східних регіонів), але й тих ЕПГ (владно-олігархічних сил), що сприяли його приходу до влади.

У цілому, управлінські дії центральної влади виглядали застарілими за методами і засобами здійснення. Складається враження, що зробив ставку на силовий варіант керування – особистий склад МВС і близьких до нього структур перевищував чисельність у 370000 осіб – президентські структури в чисту програли питання інформаційного протистояння та медійного забезпечення. Достатньо зазначити, що під час Євромайдану влада залишилася без телевізійних каналів, майже всіх всіх паперових та Інтернет-видань, а крім того, переважна більшість журналістів працювали на опозицію і проти влади.

Конфлікт ставав дедалі резонуючим завдяки і тому, що радники президента та керівники державних інституцій не спромоглися донести до головнокомандувача одну просту тезу – поле битви нині не на майдані, а в головах наших співвітчизників. Набої зараз – не кулі, а інформаційні ін'єкції по телебаченню, в Інтернеті, на листівках!!!

Президент, особи його адміністрації, депутати правлячої партії (ПР) майже зникли з медіа-простору. Інформація від виконавчої, правлячої частини, законодавчої та офіційної судової влади в інформаційному просторі майже не з'являлась і саме в цей час сама влада в цілому була розколота глибокою політичною кризою. Достатньо

зазначити, що слабкість інформаційної діяльності влади проявилась і в тому, що сам В.Ф. Янукович не відважився жодного разу вийти на відкритий діалог з народом України.

На фоні надбурхливого¹ зростання «родинної» ЕПГ², абсолютна більшість інших подібних утворень поступово втрачали власні позиції, або, у кращому випадку, утримувалася на досягнутих позиціях. ЕПГ країни, які ще утримувалися «на плаву», не могли погодитися з нечувано стрімким зростанням статків президентської «родини». Так, за підсумковими рахунками, наприклад, статки О. Януковича від 2010 до кінця 2013 року зросли від \$7 до \$510 млн. або на 7285% [21].

Зовсім не випадковим стало те, що найневдаліші дії владних структур були пов'язані з ім'ям керівника президентської адміністрації С. Львовича, а стабільну матеріальну підтримку існування Євромайдану забезпечували кошти Д. Фірташа.

Значна частина мешканців країни не погоджувались із подібним характером дій влади – послідовно відбулися: податковий майдан, цифровий майдан, протестні виступи чорнобильців, афганців, мілких і середніх підприємців. Зламу ж режиму посприяв Євромайдан у грудні 2013 – лютому 2014 років.

Невміння працювати з людськими масами, неочікуване і погано пояснене призупинення підготовки до підпису документа щодо асоціації з ЄС у листопаді 2013

¹ Уже за підсумками 2012 р. Олександр Янукович посідає 59 позицію в рейтингу найбагатших українців і з власністю у 187 млн. доларів, оприлюдненому журналом Форбс. До листопаду 2013 р. статки Януковича молодшого зросли втричі і Форбс їх оцінював у \$510 млн. [13, 14].

² Так, у квітні 2013 р. повідомлялося, що прибутки сина президента – Олександра тільки за 2012 р. становили 579232,2 тисяч гривень, а сумарні активи холдингу "МАКО", який він очолює, становлять 1,7 млрд. гривень [15].

року, а потім невмілі дії правоохоронних органів, особливо дії, що майже «підставляли» президента, – надмірне звиряче побиття молоді на Майдані в останню ніч листопада, прийняття пакета обмежувальних законодавчих актів 16 грудня, відсутність чіткої позиції президента і т.п. – закінчилося вимушеною втечею президента з країни.

Уже після повалення режиму В. Януковича в пресі з'явилися вражаючі узагальнені дані щодо активів членів «родини» президента та його найближчого оточення [16; 17].

Дуже хочеться вірити, що цим закінчився період квазіполітичного характеру розвитку соціально-політичного життя в країні. Якщо на момент приходу до влади В.Ф. Януковича в Україні діяло близько дев'яти ЕПГ, то до кінця 2013 року «на плаву» залишилися тільки дві ЕПГ (Р. Ахметова й Д. Фірташа), не рахуючи «родинного» економіко-політичного угруповання.

Те, що на політичній арені країни після повалення режиму В. Януковича з'явилися голови обласних державних адміністрацій (губернатори) олігарх-мільярдери І. Коломойський і К. Таратута – нічого, окрім слабкості післямайданної центральної влади в Києві, не характеризує. Після «революції гідності» лютого 2014 р. подібним особам довго правити не вдасться.

Судячи з того, що в цей період у країні відбулися процеси руйнування соціально-політичного ладу, що країна суттєво втратила у своїй міжнародній позиції і, за суттю, втратила реальний національний суверенітет, слід визнати, що в цілому впливи з боку ЕПГ на національну безпеку країни виявилися суто негативними.

Отже, необхідно пам'ятати про недоліки квазіполітичного характеру впливів на соціально-політичне життя країни та стан її нацбезпеки з боку ЕПГ і можливості тимчасових рецидивів подібних проявів.

Надмірне збільшення розмірів і можливостей однієї з ЕПГ навіть такої, що орієнтується на центральну владу, є характерною ознакою неминучості руйнування подібної квазіполітичної структури, зважаючи на те, що, окрім втрати ними електоральної підтримки, вони наражаються на все зростаючу протидію з боку інших ЕПГ.

Для переходу до нормального розвитку політичного життя конче необхідно всіляко сприяти його розвитку в країні, підвищенню ефективності її політичної системи, якомога ширшої участі українських громадян в управлінні суспільними справами.

Партійним апаратникам партій, що обслуговують правлячий режим, потрібно прагнути якомога скоріше досягати відносної самостійності, ефективно з'ясовувати питання контролю своїх представників у виконавчих і законодавчих органах і взагалі навчатися діяти як традиційні політичні сили розвинених суспільств.

У політичному житті особливого значення набувають події, що відбуваються в інформаційному просторі, слабкість інформаційно-аналітичного складника зусиль правлячого режиму нині не вдається компенсувати ніякими іншими засобами, включаючи навіть надмірний силовий складник.

Література

1. Гринкевич О.О. Економіко-політичні групи: міжнародно-інформаційні протиріччя: Матеріали Міжнародної наукової конференції [«Міжнародна інформація: концептуальний та прикладний виміри»]. – К., 2013. – С.99–201.
2. Про фінансово-промислові групи в Україні (Президент України; Указ від 27.01.1995 № 85/) [Електронний

-
- ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/95>.
3. Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством / [О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеева]; Центр економічного розвитку. – К. : Дух і літера, 2007. – 130 с.
 4. Горбулін В.П. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від „суспільства ризику” до громадянського суспільства / [В.П. Горбулін, А.Б. Качинський] // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2. – С. 13 – 26.
 5. Дарнопих Г.Ю. Корпоративні інтереси фінансово-промислових груп та корупційні чинники продукування злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2010. – № 3. – С. 95 – 104.
 6. Зверяков М. Ліберальна ідея і модернізація економіки України / М. Зверяков // Економіка України. – 2010. – № 7.
 7. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії / [С.В. Дрьомов, Ю.Г. Кальниш, Д.Б. Клименко, Г.О. Усатий, Л.М. Усаченко]; за редакцією Ю.Г. Кальниша. – К. : ДП "НВЦ «Пріоритети», 2010. – 88 с.
 8. Лановий В. Олігархічний капіталізм: передумови розвалу [Електронний ресурс] / Володимир Лановий. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/10/2/337702/>
 9. Лобізм, групи тиску при прийнятті рішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/book/Abizob/012.htm>.
 10. Телешун С.О. Вплив фінансово-політичних груп на прийняття стратегічних рішень у сфері політики та економіки: українські реалії [Електронний ресурс] /

-
- [С.О.Телешун, І. Рейтерович]. – Режим доступу : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2008/12/blog-post.html>.
11. Коржов Г.О. Олігархія як модель обмеженої модернізації / Г.О. Коржов // Український соціум: Соціологія. Політика. Економіка. Педагогіка: Науковий журнал. – 01/2007. – №1. – С.104 –114.
 12. 100 багатейших украинцев // NEWSru.ua Україна. – 2013. – 25 апреля; або [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.newsru.ua/ukraine/25apr2013/primka.html>.
 13. Капитал Януковича-младшого вырос втрое // Forbs.ua Україна. – 2013. – 01 листопада.
 14. Старший сын Янукович заработал почти 600 млн. // NEWSru.ua Україна. – 2013. – 18 апреля.
 15. Состояние Александра Януковича // Аргумент. – 2014. – 13 січня.
 16. Состояние Виктора Януковича // Аргумент. – 2013. – 30 грудня.
 17. Состояние Александра Януковича // Аргумент. – 2014. – 13 січня.

The author examines the impact of quasipolitical groups on foreign policy and internal security of the country, gives them a name - the economy-political groups (EPG). The problems of information confrontation is assigned, information and analytical support of the current government in the country is investigated. The basic periods of economy-political groups in Ukraine are shown. The weak government of President Viktor Yanukovich is discovered and the reasons for its weakness. The importance of the information component of ensuring the financial and economic security of EPG is shown. Analytics of the nature of the influences from the conglomerate, economy-political groups on Ukrainian society in political life and national security is investigated, and a negative character of it

has been found. For example, the destruction of "family" EPG of president demonstrates the inevitability and necessity of transition from quasipolitical nature of society in the proper coordination of social and political interests of the major social groups in the country.

Keywords: economy-political groups, information and analytical support government? Basic periods of economy-political groups in Ukraine, the influences from economy-political groups on Ukrainian society in political life and national security, «family of Yanukovych», information component of national security.

Автор анализирует влияние квазиполитических группировок на внутривнутриполитическую и внешнеполитическую безопасность страны, называет их экономико-политическими группами (ЄПГ). Рассмотрены вопросы информационного противостояния; информационно-аналитического обеспечения действующей власти в стране. Описаны основные периоды становления экономико-политических групп Украины. Показана слабость власти президента В. Януковича и причины ее слабости. Показана важность информационной составляющей финансово-экономической безопасности государства. При анализе характера влияний со стороны конгломерата, экономико-политических групп украинского общества на политическую жизнь и национальную безопасность страны выявлен негативный их характер. На примере разрушения (падения) «семьи» президента показана неизбежность и необходимость перехода от квазиполитического характера развития общества к нормальной системе согласования интересов основных социальных групп.

Ключевые слова: экономико-политические группы, информационно-аналитическое обеспечение власти,

периоды становления ЭПГ, влияния со стороны ЭПГ на государство и его национальную безопасность, «семья Януковича», информационная составляющая нацбезопасности.